

ارزیابی میزان شفافیت شرکت های بورسی در گزارش‌دهی فعالیت‌های CSR

تهیه شده در:

معاونت مطالعات اقتصادی و آینده پژوهی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

آذر ۱۴۰۴

از طریق پست الکترونیکی زیر می‌توانید پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود را به واحد

مربوطه منعکس نمایید:

economic_research@tccim.ir

مواضع این گزارش، الزاما مواضع اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران نیست.

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

Executive Summary :Transparency and the quality of reporting by publicly listed companies are critical factors in attracting investment, enhancing investor confidence, and sustaining capital markets. Globally, publicly listed companies are increasingly adopting international financial and sustainability reporting standards to provide coherent, comparable, and timely information on financial performance, risks, environmental and social performance, and corporate governance. Such reporting enables investors and stakeholders to make more informed decisions and reduces investment-related risks. In Iran, despite the development of the capital market and legal requirements for reporting, the quality and transparency of disclosed information face several limitations. Key challenges include data fragmentation, lack of standardized disclosures, insufficient non-financial indicators, and restricted access to comparative information. These issues reduce the reliability and analytical value of the reports for investors. To assess the state of reporting by publicly listed companies, this report develops a structural model for evaluating reporting transparency. The model includes key indicators such as completeness of information, timeliness of reports, clarity of presentation, comparability, and coverage of non-financial information. A sample review of listed companies using this model revealed that:

- Official financial reports are generally coherent and reliable.
- Disclosure of non-financial information—especially related to risks, corporate governance, and environmental and social performance—is often incomplete or fragmented.
- Transparency and coherence in reporting vary significantly across industries and companies.

Based on these findings, improving transparency and reporting quality in Iran requires implementing the following policies, which are expected to enhance transparency, support sustainable market growth, boost investor confidence, and improve competitiveness:

- Developing and enforcing comprehensive financial and non-financial reporting standards aligned with international benchmarks and adapted to the needs of the Iranian market.
- Strengthening oversight and continuous monitoring of disclosures by relevant authorities and providing training and support to company managers to improve reporting quality.
- Establishing integrated and accessible systems for collecting, publishing, and comparing financial and non-financial information of companies.
- Encouraging companies to disclose information on environmental performance, social responsibility, and corporate governance in a transparent, standardized, and comparable manner.
- Promoting a culture of transparency and accountability at both company and market levels to enhance public trust and reduce investment risks.

خلاصه مدیریتی

شفافیت و کیفیت گزارش‌دهی شرکت‌های بورسی از عوامل حیاتی در جذب سرمایه، ارتقای اعتماد سرمایه‌گذاران و پایداری بازار سرمایه محسوب می‌شوند. در سطح جهان، شرکت‌های بورسی به‌طور فزاینده‌ای از استانداردهای بین‌المللی گزارش‌دهی مالی و پایداری بهره می‌برند تا اطلاعات مالی، ریسک‌ها، عملکرد زیست‌محیطی و اجتماعی، و حاکمیت شرکتی را به‌صورت منسجم، قابل مقایسه و به‌موقع ارائه کنند. چنین گزارش‌دهی به سرمایه‌گذاران و ذی‌نفعان امکان می‌دهد تصمیمات آگاهانه‌تری اتخاذ کنند و ریسک‌های مرتبط با سرمایه‌گذاری کاهش یابد. در ایران، علی‌رغم توسعه بازار سرمایه و الزام قانونی گزارش‌دهی، کیفیت و شفافیت اطلاعات ارائه‌شده با محدودیت‌هایی مواجه است. چالش‌های اصلی شامل پراکندگی داده‌ها، عدم استانداردسازی افشاها، کمبود شاخص‌های غیرمالی و محدودیت دسترسی به اطلاعات مقایسه‌ای است. این مسائل سبب می‌شوند گزارش‌های ارائه‌شده کمتر قابلیت اعتماد و تحلیل دقیق را برای سرمایه‌گذاران فراهم کنند. به منظور ارزیابی وضعیت گزارش‌دهی شرکت‌های بورسی، در قالب این گزارش یک مدل ساختاری برای سنجش شفافیت گزارش‌دهی طراحی شد. این مدل شامل شاخص‌های کلیدی نظیر کامل بودن اطلاعات، به‌موقع بودن گزارش‌ها، وضوح ارائه، قابلیت مقایسه و پوشش اطلاعات غیرمالی است. بررسی نمونه‌ای از شرکت‌های بورسی با استفاده از این مدل نشان داد:

- گزارش‌های مالی رسمی نسبتاً منسجم و قابل اعتماد هستند.
 - افشای اطلاعات غیرمالی، به ویژه مرتبط با ریسک‌ها، حاکمیت شرکتی و عملکرد زیست‌محیطی و اجتماعی، در اغلب شرکت‌ها ناقص یا پراکنده است.
 - شفافیت و انسجام در گزارش‌ها بین صنایع و شرکت‌ها تفاوت قابل توجهی دارد.
- بر اساس یافته‌ها، برای ارتقای شفافیت و کیفیت گزارش‌دهی در ایران، لازم است سیاست‌هایی مشروح زیر اجرا شوند که بی‌شک در افزایش شفافیت، رشد پایدار بازار سرمایه، ارتقای اعتماد سرمایه‌گذاران و بهبود رقابت‌پذیری موثر خواهند بود:
- تدوین و الزام به استانداردهای جامع گزارش‌دهی مالی و غیرمالی مبتنی بر استانداردهای بین‌المللی و تطبیق آن‌ها با نیازهای بازار ایران.
 - تقویت نظارت و پایش مستمر افشای اطلاعات توسط نهادهای ذی‌ربط و ارائه آموزش و حمایت از مدیران شرکت‌ها جهت بهبود کیفیت گزارش‌دهی.
 - ایجاد سامانه‌های یکپارچه و دسترس‌پذیر برای جمع‌آوری، انتشار و مقایسه اطلاعات مالی و غیرمالی شرکت‌ها.
 - تشویق شرکت‌ها به افشای اطلاعات مرتبط با عملکرد زیست‌محیطی، مسئولیت اجتماعی و حاکمیت شرکتی به‌صورت شفاف، استاندارد و قابل مقایسه.
 - توسعه فرهنگ شفافیت و پاسخگویی در سطح شرکت‌ها و بازار سرمایه برای ارتقای اعتماد عمومی و کاهش ریسک‌های سرمایه‌گذاری.

فهرست

۶	مقدمه
۷	اهمیت مسئولیت اجتماعی شرکتی برای شرکتهای بورسی
۸	ابعاد و تاثیرات گزارشگری مسئولیت اجتماعی بر شرکتهای بورسی
۱۱	چارچوبهای بینالمللی برای ارزیابی افشای مسئولیت اجتماعی
۱۳	روندهای نوظهور شفافیت و گزارشدهی مسئولانه
	مرور تجربیات بینالمللی و منطقه‌ای در شفافیت گزارشدهی مسئولیت اجتماعی شرکتهای بورسی
۱۵	
۲۰	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۱	پیشنهادهای سیاستی و مدیریتی برای بهبود گزارشگری CSR در شرکتهای بورسی ایران
۲۴	منابع

مقدمه

در جهان پرشتاب امروز، شرکت‌ها تنها کنشگران اقتصادی نیستند، بلکه بازیگران نهادی و اجتماعی محسوب می‌شوند که عملکرد و سیاست‌های آن‌ها تأثیری مستقیم بر اعتماد عمومی، سرمایه اجتماعی و پایداری توسعه اقتصادی دارند. در این میان، مسئولیت اجتماعی شرکتی (CSR) از یک ابزار تبلیغاتی یا واکنشی به فشارهای بیرونی، به عنصری بنیادین در نظام حکمرانی شرکتی^۱ و شاخصی معتبر برای سنجش تعهد واقعی سازمان‌ها نسبت به جامعه و محیط‌زیست تبدیل شده است (Carroll, 2021; OECD, 2023). به‌ویژه در بازار سرمایه، جایی که شفافیت و اعتماد دو ستون اصلی پایداری و کارایی هستند، گزارش‌دهی CSR جایگاه ویژه‌ای یافته است؛ به‌نحوی که افشای اطلاعات مربوط به مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های بورسی، دیگر یک اقدام داوطلبانه صرف نیست، بلکه بخشی از ارزیابی جامع عملکرد شرکت‌ها تلقی می‌شود؛ زیرا سرمایه‌گذاران، تحلیلگران و نهادهای ناظر، به‌طور فزاینده‌ای در پی داده‌های قابل سنجش درباره اثرات اجتماعی، زیست‌محیطی و حاکمیتی فعالیت شرکت‌ها هستند (KPMG, 2023). در ایران، با وجود گسترش گفتمان شفافیت و پاسخگویی در سال‌های اخیر، ساختار نهادی و الزامات قانونی برای گزارش‌دهی CSR هنوز در مرحله‌ی شکل‌گیری است. شرکت‌های بورسی اغلب گزارش‌هایی توصیفی، غیرقابل مقایسه و فاقد داده‌های کمی منتشر می‌کنند که بیشتر بر تصویرسازی و وجهه‌سازی متمرکز است تا بر سنجش واقعی عملکرد اجتماعی. این کاستی موجب می‌شود تصمیم‌گیری‌های سیاستی و سرمایه‌گذاری بر پایه‌ی شواهد ناقص صورت گیرد و فرهنگ شفافیت در بازار سرمایه تضعیف شود.

این ضعف، تنها یک مسأله آماری یا فنی نیست، بلکه نشانه‌ای از خلا نهادی و شفافیت در نظام حکمرانی شرکتی ایران است؛ جایی که قواعد الزام‌آور و ابزارهای نظارتی برای افشای CSR هنوز توسعه نیافته و چارچوب‌های ارزیابی استاندارد به‌درستی نهادینه نشده‌اند. در نتیجه، بسیاری از شرکت‌ها گزارش‌های CSR را نه به‌عنوان بخشی از فرآیند پاسخگویی نهادی، بلکه به‌عنوان اقدامی در حوزه روابط عمومی و تبلیغاتی درک می‌کنند. از منظر نظری، شفافیت در گزارش‌دهی CSR را می‌توان در دو بعد اساسی تحلیل کرد:

۱. **بعد کمی**، که داده‌های عددی و شاخص‌های قابل سنجش را در بر می‌گیرد و امکان مقایسه میان شرکت‌ها و صنایع را فراهم می‌سازد.

۲. **بعد کیفی** که به نحوه روایت، تعامل با ذی‌نفعان و میزان مسئولیت‌پذیری نهادی می‌پردازد.

¹ Corporate Governance

هر یک از این دو بعد به تنهایی ناکافی است؛ داده‌های کمی بدون تبیین‌های کیفی، از معنا تهی بوده و روایت‌های کیفی بدون شاخص‌های عددی، فاقد قابلیت ارزیابی و اعتبارسنجی هستند. بنابراین، تلفیق این دو بعد می‌تواند به درک واقع‌بینانه‌تری از میزان پاسخگویی، صداقت و تأثیر اجتماعی شرکت‌ها منجر شود (Gray, Owen & Adams, 2010). با توجه به اهمیت شفافیت در شرکت‌های بورسی در جهت ارتقای اعتماد عمومی، تقویت تعامل با جامعه، فرهنگ مسئولیت‌پذیری و ترویج توسعه پایدار، هدف این گزارش، طراحی و ارائه چارچوب ارزیابی بومی‌شده برای سنجش شفافیت گزارش‌دهی CSR در شرکت‌های بورسی ایران است؛ چارچوبی که ضمن انطباق با معیارهای بین‌المللی مانند استانداردهای گزارشگری جهانی (GRI)² و چارچوب استانداردهای حسابداری پایداری (SASB)³، ویژگی‌های نهادی و قانونی بازار سرمایه ایران را نیز در نظر گرفته است. این چارچوب، داده‌های کمی قابل راستی‌آزمایی را با تحلیل‌های کیفی و نهادی ترکیب می‌کند تا ابزار تحلیلی جامعی برای پژوهشگران، ناظران و مدیران شرکت‌ها فراهم آورد.

به‌کارگیری این چارچوب می‌تواند سه کارکرد اصلی داشته باشد:

- **تقویت شفافیت و پاسخگویی سازمانی** از طریق الزام به ارائه‌ی داده‌های معتبر و قابل مقایسه.
- **بهبود فرآیند تصمیم‌گیری نهادهای ناظر و سرمایه‌گذاران** از رهگذر دسترسی به اطلاعات مستند و سنجش‌پذیر.
- **مقابله با گزارشگری نمایشی⁴** و سوق دادن شرکت‌ها به سمت مسئولیت‌پذیری واقعی و پایدار.

به این ترتیب، گزارش حاضر با تمرکز بر شرکت‌های بورسی، می‌کوشد تصویر روشن‌تری از وضعیت موجود شفافیت CSR شرکت‌های بورسی در ایران ترسیم کند و راهکارهایی برای ارتقای کیفیت گزارش‌دهی، استانداردسازی داده‌ها و افزایش اعتماد نهادی در بازار سرمایه ارائه دهد.

اهمیت مسئولیت اجتماعی شرکتی برای شرکت‌های بورسی

امروزه مفهوم مسئولیت اجتماعی فراتر از فعالیتهای خیریه‌ای بوده و به‌عنوان یک رویکرد جامع برای مدیریت اثرات اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی شرکت‌ها در نظر گرفته می‌شود (Coelho, 2023). اصولاً مسئولیت اجتماعی شرکتی به‌عنوان یک استراتژی کلیدی در دنیای کسب‌وکار مدرن، برای شرکت‌های بورسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار

² Global Reporting Initiative Standards

³ Sustainability Accounting Standards Board Framework

⁴ Symbolic Reporting

است. پژوهش‌ها ارتباط سطح افشای مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ارزش بازار شرکت‌ها را تایید کرده و نشان می‌دهند افشای فعالیت‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی مورد توجه ذینفعان قرار می‌گیرد و آن‌ها تمایل دارند بیشتر به سمت خرید سهام شرکت‌هایی سوق پیدا نمایند که مسئولیت‌اجتماعی بیشتری دارند (گروسی و همکاران، ۱۳۹۹). در بازارهای سرمایه، به‌ویژه در بورس‌های پیشرفته، توجه به CSR به‌عنوان یک عامل تعیین‌کننده در ارزیابی عملکرد و ریسک شرکت‌ها و شفافیت مطرح است. مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها را به مشارکت داوطلبانه برای توسعه پاینده فراسوی الزامات قانونی هدایت کرده و یک روش برای کاهش شکاف بین شرکت‌ها و انتظارات ذینفعان در قالب گزارشگری و افشا اطلاعات اضافی با رویکرد پایداری به شمار می‌رود. بنابراین مسئولیت‌پذیری اجتماعی به کاهش توزیع اطلاعات نامتقارن در میان اشخاص درون و برون سازمانی می‌انجامد و سبب کاهش عدم شفافیت می‌شود. با توجه به نتایج حاصل می‌توان بیان نمود در شرکت‌های بورسی هرچه میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی افزایش یابد، عدم شفافیت کاهش یافته و سبب بهبود سازوکارهای بازار و انصاف در بازار می‌شود (عسگری و همکاران). از سوی دیگر، شفافیت علاوه بر ایجاد انصاف و اعتماد در بازار، پایداری اقتصادی را نیز پشتیبانی می‌نماید. مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکتی نزدیک به مفهوم توسعه پایدار است و پیامد رویکرد توسعه پایدار توجه خاص به مفهوم افشا و گزارشگری مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها است و در سال‌های اخیر، ظهور و افزایش این نوع گزارشگری، منعکس کننده افزایش تقاضا برای شفافیت بیشتر است.

ابعاد و تاثیرات گزارشگری مسئولیت اجتماعی بر شرکت‌های بورسی

در بازارهای بورس پیشرفته، مانند بورس نیویورک، لندن و سیدنی، شرکت‌های بورسی موفق، CSR را با داده‌های کمی قابل اندازه‌گیری و تحلیل‌های کیفی تعامل با ذینفعان ترکیب می‌کنند تا هم اثرگذاری واقعی و هم شفافیت گزارش‌ها تضمین شود. این رویکرد نشان می‌دهد CSR برای شرکت‌های بورسی صرفاً یک فعالیت جانبی یا تبلیغاتی نیست، بلکه یکی از ارکان اصلی مدیریت ریسک، تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری و ایجاد اعتماد پایدار در بازار سرمایه محسوب می‌شود (KPMG, 2024). گزارش «نظرسنجی گزارش‌دهی پایداری - حرکت به سمت گزارش‌دهی اجباری - ۲۰۲۴»^۵ بر روند جهانی گزارش‌دهی پایداری و افشای اطلاعات تمرکز دارد. در این گزارش که بر اساس بررسی گزارش‌های سالانه، گزارش‌های ترکیبی مالی و گزارش‌های ESG شرکت‌های بزرگ در بیش از ۵۸ کشور و شامل حدود ۵۸۰۰ شرکت تنظیم می‌شود، تأکید شده است شرکت‌های مطرح در بازارهای بورس پیشرفته (مانند ایالات متحده، اروپا، ژاپن، سنگاپور) افشای داده‌های کمی (مثلاً انتشار گاز، اهداف کاهش، نمای عملکرد) را با تحلیل‌های کیفی تعامل با ذینفعان، ریسک‌های محیط‌زیستی و اجتماعی و حاکمیت شرکتی ترکیب کرده‌اند. به‌عبارت دیگر،

^۵ Survey of Sustainability Reporting 2024 - The Move to Mandatory Reporting

CSR برای آن‌ها صرفاً یک فعالیت جانبی تبلیغاتی نیست، بلکه به‌عنوان یکی از ارکان کلیدی مدیریت ریسک، تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری و ایجاد اعتماد پایدار در بازار سرمایه قلمداد می‌شود. مهم‌ترین یافته‌های این گزارش عبارت‌اند از:

- گزارش‌دهی پایداری تقریباً به «روال عادی کسب‌وکار» تبدیل شده است.
 - بسیاری از شرکت‌ها پیش از الزام قانونی، ساختارهای گزارش‌دهی خود را بهبود داده‌اند.
 - ترکیب داده‌ها و شاخص‌های کمی مانند میزان انتشار گازها و مصرف منابع با اطلاعات کیفی مانند تعامل با ذی‌نفعان، فرآیندهای داخلی، حاکمیت شرکتی که این رویه به ارتقای کیفیت گزارش‌ها منجر شده است.
- CSR برای شرکت‌های بورسی، به ویژه در کشورهایی مانند ایران نیز که بازار سرمایه در حال توسعه است، به عنوان ابزاری کلیدی برای افزایش شفافیت، پاسخگویی و ایجاد ارزش بلندمدت برای سهامداران و جامعه تبدیل محسوب می‌شود. شرکت‌هایی که این چارچوب را نادیده بگیرند، نه تنها اعتبار بازار و سرمایه‌گذاران خود را به خطر می‌اندازند، بلکه فرصت‌های توسعه پایدار را نیز از دست می‌دهند.
- در حالی که هر ابتکار CSR ممکن است منحصر به فرد باشد، اما اغلب برنامه‌های آن در یکی از چهار دسته زیر قرار می‌گیرند:

جدول شماره ۱ ابعاد برنامه‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی

زیست محیطی	تمرکز بر کاهش آلودگی و انتشار، کاهش ضایعات، و تولید محصولات پایدار
اخلاقی	بر عادلانه رفتار کردن و شفافیت تأکید دارد؛ مانند سرمایه‌گذاری در حقوق و مزایای بهتر کارکنان و شفاف‌سازی برای سرمایه‌گذاران
مالی	پشتیبانی مالی از سایر برنامه‌های CSR مانند سرمایه‌گذاری در ابتکارات تنوع و برابری یا برنامه‌های تطبیق کمک‌های خیریه کارکنان
بشر دوستانه	شامل کمک به جامعه از طریق حمایت از خیریه‌ها، ایجاد برنامه‌های داوطلبی کارکنان یا تطبیق کمک‌های مالی کارکنان

منبع: Groundswell, 2024

اجرای برنامه‌های مسئولیت اجتماعی و گزارش‌دهی این نوع اقدامات تاثیرات متنوعی بر شرکت‌های بورسی دارد. برخی از این تاثیرات به شرح زیر مرور می‌شوند:

➤ **تاثیر بر عملکرد مالی و ارزش بازار:** مطالعات نشان داده‌اند شرکت‌هایی که سرمایه‌گذاری جدی در حوزه مسئولیت اجتماعی و «هدف اجتماعی» دارند، در مقایسه با شرکت‌هایی که در این حوزه سرمایه‌گذاری نمی‌کنند از مزایای مالی قابل توجهی برخوردارند؛ بر پایه گزارش پروژه «بازگشت سرمایه مسئولیت اجتماعی: بازده کسب‌وکار از سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی»^۶، این مزایا شامل تا ۶۰ درصد افزایش در ارزش بازار و حدود ۲۰ درصد افزایش در درآمد/فروش است (Impact ROI, 2019; cited in Benevity, 2020). این افزایش عملکرد مالی می‌تواند ناشی از بهبود تصویر برند، افزایش وفاداری مشتریان و جذب سرمایه‌گذاران مسئولیت‌پذیر باشد. این اهمیت از آنجا مورد توجه بیشتری قرار می‌گیرد که مطالعات نشان می‌دهند گزارشگری مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در ایران، در تسهیل دسترسی به منابع مالی نیز نقش کلیدی ایفا می‌کند. بر اساس پژوهش ولی‌زاده ال‌ریجانی و مفاخری باشماق (۱۴۰۳)، شرکت‌هایی که گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شفاف و جامع ارائه می‌دهند، احتمال بیشتری برای دریافت تسهیلات بانکی و انتشار اوراق بدهی دارند. این رابطه مثبت نشان می‌دهد بانک‌ها و سرمایه‌گذاران، گزارشگری CSR را به عنوان معیار اعتماد، کاهش ریسک اعتباری و شفافیت عملکرد می‌پذیرند. علاوه بر این، ارائه گزارش‌های شفاف CSR موجب افزایش اعتماد عمومی و اعتبار شرکت می‌شود و به‌طور مستقیم فرآیندهای تأمین مالی را تسهیل می‌کند. یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند این اثر مثبت حتی پس از کنترل متغیرهایی مانند اندازه شرکت، سودآوری و ساختار مالکیت حفظ می‌شود، که بر اهمیت راهبردی CSR در بهبود دسترسی به منابع مالی تأکید دارد.

➤ **کاهش ریسک‌های مالی و افزایش شفافیت:** یکی از ویژگی‌های بازار کارا، شفافیت اطلاعاتی است. در شرایط نبود شفافیت کامل در گزارشگری مالی، برای مدیران این فرصت فراهم می‌شود تا جهت حفظ شغل و اعتبار حرفه‌ای خود اطلاعات منفی را محرمانه نگه‌دارند. زمانی که توده اطلاعات منفی در شرکت به اوج

^۶ (Project ROI) The Business ROI of Social Investment: یک پروژه آمریکایی است که توسط IMPACT ROI و با همکاری Babson College اجرا می‌شود. این پروژه مزایای مالی و افزایش ارزش بازار شرکت‌هایی را بررسی می‌کند که در حوزه مسئولیت اجتماعی (CSR) سرمایه‌گذاری می‌کنند و نشان می‌دهد آن‌ها نسبت به شرکت‌های فاقد CSR، عملکرد بهتری دارند.

خود برسد، نگهداری از آن برای مدت طولانی غیرممکن و پرهزینه خواهد بود. بنابراین با ورود یکباره توده اطلاعات منفی به بازار متوسط قیمت سهام سقوط خواهد کرد (Hutton, Marcus & Tehranian)؛ این درحالی است که با افزایش فعالیت در مسئولیت اجتماعی در شرکت‌ها، احتمال ریسک سقوط قیمت سهام کاهش خواهد یافت (Lee, 2016).

➤ **جذب و نگهداری استعدادها:** شرکت‌هایی که به CSR توجه دارند، معمولاً در جذب و نگهداری نیروی انسانی باکیفیت موفق‌تر هستند. کارکنان در محیط‌هایی که به مسئولیت اجتماعی اهمیت می‌دهند، احساس تعلق بیشتری دارند و این امر می‌تواند منجر به افزایش بهره‌وری و کاهش نرخ ترک شغل شود (Panfinance, 2025).

➤ **تقویت روابط با ذی‌نفعان و افزایش اعتبار اجتماعی:** شرکت‌های با مسئولیت‌پذیری اجتماعی بالا اطلاعات بیشتری در مورد فعالیت‌های مالی و غیرمالی خود نسبت به شرکت‌های با مسئولیت‌پذیری پایین افشا می‌کنند. از این رو شرکت‌های مذکور احتمالاً یک تصویر مثبت در ذهن سرمایه‌گذاران، سهام‌داران و سایر ذینفعان ایجاد می‌کنند. به این ترتیب فعالیت‌های CSR می‌توانند روابط مثبت با ذی‌نفعان مختلف از جمله مشتریان، تأمین‌کنندگان و جوامع محلی ایجاد کنند. این روابط می‌توانند به افزایش اعتبار اجتماعی شرکت و تقویت موقعیت رقابتی آن در بازار منجر شوند (Coelho, 2023). براین اساس اطلاعات ارائه شده در قالب مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌تواند جایگزین اطلاعات صرفاً مالی شود (Dhaliwal, Li, Tsang & Yang).

➤ **انطباق با انتظارات سرمایه‌گذاران و نهادهای نظارتی:** در بازارهای سرمایه مدرن، سرمایه‌گذاران و نهادهای نظارتی به‌طور فزاینده‌ای به معیارهای ESG (محیط‌زیست، اجتماعی و حکمرانی) توجه دارند. شرکت‌هایی که در CSR فعال هستند، می‌توانند با ارائه گزارش‌های شفاف و معتبر، اعتماد این گروه‌ها را جلب کنند و در نتیجه دسترسی به منابع مالی را تسهیل نمایند (Ioannou & Serafeim, 2025).

چارچوب‌های بین‌المللی برای ارزیابی افشای مسئولیت اجتماعی

افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در سطح جهانی عمدتاً تحت تأثیر چارچوب‌های استاندارد بین‌المللی، ابتکارات بورس‌ها و پایگاه‌های داده جامع قرار دارد. چهار منبع بین‌المللی کلیدی در این زمینه عبارتند از:

ابتکار بورس‌های پایدار سازمان ملل⁷: ابتکار SSE توسط سازمان ملل ایجاد شده است و با هدف ارتقای شفافیت و بهبود افشای اطلاعات ESG فعالیت می‌کند. این پایگاه، فهرستی از بورس‌های عضو و سطح مشارکت آن‌ها در

⁷ SSE – Sustainable Stock Exchanges Initiative

ابتکارات ESG ارائه می‌دهد و شاخص‌هایی برای سنجش میزان افشای اطلاعات مرتبط با مسئولیت اجتماعی فراهم می‌کند (UN SSE, n.d.). این ابتکار بیشتر روی بورس‌ها و بازارهای سرمایه متمرکز است، بنابراین برای شرکت‌های بورسی مرتبط با آن بازارها کاربرد عملی مستقیم دارد، ولی هدف آن بهبود شفافیت ESG در کل شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس است، نه فقط شرکت‌های بورسی خاص.

مؤسسه استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی^۸ / هیئت استانداردهای بین‌المللی پایداری^۹:

افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در سطح جهانی عمدتاً در قلمرو چارچوب‌های استاندارد بین‌المللی، ابتکارات بورس‌ها و پایگاه‌های داده جامع شکل می‌گیرد. استانداردهای استاندارد افشای پایداری IFRS S1^{۱۰} (چارچوبی کلی برای افشای اطلاعات پایداری شرکت‌ها شامل ریسک‌ها و فرصت‌های مرتبط با محیط‌زیست، ابعاد اجتماعی و حاکمیت.

) و استاندارد افشای پایداری IFRS S2^{۱۱} (چارچوبی اختصاصی برای افشای اطلاعات مرتبط با تغییرات اقلیمی و تأثیرات مالی و عملیاتی آن بر شرکت‌ها)، چارچوبی برای افشای ریسک‌ها و فرصت‌های مرتبط با محیط‌زیست، ابعاد اجتماعی و حاکمیت شرکت‌ها ارائه می‌دهند. این استانداردها امکان تحلیل مقایسه‌ای و سنجش کیفیت افشای CSR را در سطح جهانی فراهم می‌کنند (IFRS Foundation, 2023). استانداردهای ISSB (IFRS S1 و S2) برای تمام شرکت‌های ناشر و سازمان‌هایی که افشای مالی و پایداری انجام می‌دهند طراحی شده‌اند، چه بورسی باشند، چه غیربورسی. هدف اصلی ارائه یک چارچوب گزارش‌دهی سازگار و قابل مقایسه است.

پروژه افشای کربن^{۱۲}: پایگاه داده‌ای جامع در حوزه افشای اطلاعات محیط‌زیستی شرکت‌ها ارائه می‌دهد. داده‌های CDP شامل انتشار گازهای گلخانه‌ای، مدیریت ریسک‌های محیط‌زیستی و سیاست‌های مقابله با تغییرات اقلیمی است و می‌تواند شاخصی برای مقایسه کیفیت افشای اطلاعات زیست‌محیطی شرکت‌ها در سطح بین‌المللی باشد (CDP, 2024). CDP روی شرکت‌ها و سازمان‌های بزرگ تمرکز دارد، شامل شرکت‌های بورسی و غیربورسی و حتی نهادهای عمومی یا سازمان‌های مردم‌نهاد بزرگ که گزارش محیط‌زیستی منتشر می‌کنند.

این چارچوب‌ها، مجموعه‌ای از معیارهای شفافیت، استانداردهای گزارش‌دهی و شاخص‌های عملکردی را ارائه می‌دهند که می‌توانند به عنوان مرجع برای ارزیابی افشای مسئولیت اجتماعی در سطح جهانی مورد استفاده قرار گیرند. ترکیب

⁸ IFRS Foundation / ISSB – International Financial Reporting

⁹ International Sustainability Standards Board

¹⁰ IFRS S1 – IFRS Sustainability Disclosure Standard 1

¹¹ IFRS S2 – IFRS Sustainability Disclosure Standard 2

¹² Carbon Disclosure Project- CDP

داده‌های مربوط به بورس‌ها، استانداردهای بین‌المللی و پایگاه‌های داده محیط‌زیستی، امکان تحلیل دقیق، مقایسه‌ای و چندبعدی از عملکرد شرکت‌ها در حوزه CSR را فراهم می‌آورد.

روندهای نوظهور شفافیت و گزارش‌دهی مسئولانه

بر اساس بررسی پایگاه جهانی گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها^{۱۳}، روند غالب جهانی در گزارش‌دهی CSR بر افزایش شفافیت، کمی‌سازی عملکرد و ارتباط مستقیم با شاخص‌های پایداری متمرکز است. این وبسایت دسترسی به بیش از ۲۵.۵۰۰ گزارش مسئولیت اجتماعی شرکتی از ۴.۴۶۹ شرکت جهانی فراهم کرده است و می‌تواند منبع مهمی برای تحلیل روندهای جهانی در حوزه شفافیت CSR باشد. از مجموع گزارش‌های ارائه شده در این وبسایت، تحلیل‌های زیر را می‌توان به عنوان روندهای جهانی در ارائه گزارش مسئولیت اجتماعی شرکتی مطرح کرد:

- **افزایش روند گزارش‌دهی CSR:** بر اساس بررسی پایگاه‌های داده معتبر جهانی در حوزه گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها، روند غالب جهانی در ارائه گزارش‌های CSR بر افزایش شفافیت، کمی‌سازی عملکرد و ارتباط مستقیم با شاخص‌های پایداری متمرکز است. برای مثال، در گزارش ابتکار جهانی گزارش‌دهی (GRI) آمده است میزان پذیرش چارچوب‌های گزارش‌دهی پایداری در میان شرکت‌های بزرگ بین‌المللی به ۷۱ درصد افزایش یافته است (GRI, 2023). افزون بر این، داده‌های پروژه افشای کربن نشان می‌دهند در سال ۲۰۲۳ بیش از ۲۳۰۰۰ شرکت اطلاعات محیط‌زیستی و عملکرد پایداری خود را افشا کرده‌اند که افزایشی چشمگیری نسبت به دوره‌های قبل نشان می‌دهد (CDP, 2023).
- این ارقام به‌روشنی نشان می‌دهند شرکت‌های بین‌المللی به‌طور فزاینده‌ای به مسئولیت اجتماعی، شفافیت گزارش‌دهی و ادغام داده‌های کمی و تحلیلی در گزارش‌های CSR خود توجه دارند. به‌عبارت دیگر، گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی برای آن‌ها صرفاً یک تکلیف جانبی یا تبلیغاتی نیست، بلکه به ابزاری مؤثر در مدیریت ریسک، تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری و ایجاد اعتماد میان سهامداران و ذی‌نفعان تبدیل شده است.
- **استانداردسازی گزارش‌ها با مقررات جدید:** با اجرای دستورالعمل گزارش‌دهی پایداری شرکتی اتحادیه اروپا (CSRD)، شرکت‌ها به سمت استانداردسازی گزارش‌های CSR حرکت کرده‌اند. این روند باعث افزایش شفافیت و قابلیت مقایسه عملکرد شرکت‌ها شده است (Winssolutions, 2025).
- **تمرکز بر تنوع و برابری:** گزارش‌ها نشان می‌دهند بسیاری از شرکت‌های جهانی بر ایجاد محیط‌های کاری متنوع و فراگیر تمرکز دارند و این مؤلفه به یکی از عناصر کلیدی در گزارش‌دهی CSR تبدیل شده است (Groundswell, 2024).

¹³ www.ResponsibilityReports.com

➤ **استفاده از فناوری در گزارش‌دهی CSR** : فناوری‌های نوین به شرکت‌ها امکان می‌دهند داده‌های دقیق‌تر و قابل‌راستی‌آزمایی ارائه کنند و روندهای پایداری و تأثیر اجتماعی خود را بهتر پیگیری نمایند (Outback Teambuilding, 2024).

به‌طور کلی روندهای نوظهور نشان می‌دهند شفافیت و گزارش‌دهی مسئولانه، با محوریت استانداردهایی مانند ابتکار جهانی گزارش‌دهی^{۱۴} و شاخص‌های محیط زیست، اجتماعی و حکمرانی^{۱۵} به یک الزام ساختاری برای شرکت‌های بورسی تبدیل شده است (KPMG, 2022). شرکت‌ها علاوه بر افشای عملکرد مالی، ناچار به ارائه گزارش‌های دقیق در حوزه‌های اجتماعی و زیست‌محیطی بوده و سرمایه‌گذاران بیش از گذشته در تصمیم‌گیری‌ها این شاخص‌ها را لحاظ می‌کنند (PWC, 2023).

همان‌گونه که فوق‌اشاره شد، یکی از روندهای برجسته گزارش‌دهی CSR، دیجیتالی‌سازی است؛ پلتفرم‌های آنلاین و هوش مصنوعی به شرکت‌ها امکان می‌دهند داده‌های پایداری را در زمان واقعی جمع‌آوری و تحلیل کنند (Deloitte, 2023). در کنار آن، موضوع تأثیرات اقلیمی و تعهد به Net Zero در صدر دستور کار شرکت‌ها قرار گرفته و بسیاری از بازارهای سرمایه شفافیت در زمینه کربن‌زدایی را شرط دسترسی به منابع مالی ارزان‌تر قرار داده‌اند (UNEP, 2024). همچنین، در ۲۰۲۵ CSR بیش از گذشته با تنوع، عدالت و شمول پیوند خورده است؛ به‌گونه‌ای که شرکت‌های بین‌المللی نه تنها به گزارش در مورد اثرات زیست‌محیطی، بلکه به تعهدات اجتماعی همچون برابری جنسیتی و حمایت از نیروی کار نیز ملزم هستند (World Economic Forum, 2024).

به‌طور کلی، CSR در ۲۰۲۵ از یک تعهد اخلاقی داوطلبانه به یک ابزار حکمرانی شرکتی و شرط سرمایه‌گذاری پایدار تبدیل شده است و همین امر، ضرورت تقویت سازوکارهای شفافیت و همسویی با استانداردهای بین‌المللی را بیش از پیش نمایان می‌کند (OECD, 2023). همچنین تجربه جهانی نشان می‌دهد که شفافیت در گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی شرکتی (CSR) محدود به انتشار گزارش نیست، بلکه شامل مکانیزم‌های اعتبارسنجی، استانداردسازی و تطبیق با انتظارات ذی‌نفعان نیز هست.

چارچوب‌های استاندارد مانند ابتکار گزارش‌دهی جهانی (GRI)^{۱۶}، ارزیابی‌های مستقل از طریق مؤسسات حسابرسی یا ارزیابان ثالث، به سرمایه‌گذاران و نهادهای ناظر اجازه می‌دهد تا قابلیت مقایسه و صحت سنجی گزارش‌ها را به سرعت تشخیص دهند. KPMG^{۱۷} در مطالعات خود نشان داده است گرچه شاخص‌های کمی بیشترین وزن را در

¹⁴ Global Reporting Initiative(GRI)

¹⁵ Environmental, Social, and Governance Metrics(ESG metrics)

¹⁶ Global Reporting Initiative

¹⁷ KPMG – Klynveld Peat Marwick Goerdeler: شبکه بین‌المللی از شرکت‌های مشاوره و حسابرسی است که خدمات حرفه‌ای شامل حسابرسی، مالیات، مشاوره مدیریت و مشاوره ریسک ارائه می‌دهد و در حوزه تحلیل گزارش‌های CSR و پایداری نیز فعالیت می‌کند.

تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران دارند، ارزیابی‌های کیفی در تحلیل ریسک، سرمایه اجتماعی و اعتماد بازار نقشی مکمل اما حیاتی ایفا می‌کنند.

نکته کلیدی در این تجارب آن است که شفافیت در شرکت‌های بورسی صرفاً محدود به افشای اطلاعات نیست، بلکه شامل مکانیزم‌های اعتبارسنجی، استانداردسازی و تطبیق با انتظارات ذی‌نفعان نیز می‌شود. تجربه بورس‌های پیشرفته مانند لندن، نیویورک و استرالیا نشان می‌دهد شرکت‌های بورسی موفق در حوزه CSR، هم داده‌های کمی قابل اندازه‌گیری و شاخص‌های کلیدی عملکرد ارائه می‌کنند و هم ابعاد کیفی شامل تعامل مستمر با ذی‌نفعان، مشروعیت اجتماعی و پیام‌های هنجاری فعالیت‌ها را منعکس می‌سازند (KPMG, 2023; GRI, 2024). یعنی در قالب یکپارچگی کمی و کیفی، شرکت‌های بورسی موفق از یک سیستم چندسطحی بهره می‌برند که داده‌های قابل سنجش با تحلیل‌های کیفی تعاملات ذی‌نفعان، میزان مشروعیت و تأثیر اجتماعی ترکیب می‌شود. این رویکرد چندلایه، علاوه بر افزایش شفافیت، به شکل‌گیری استانداردهای داخلی و هدایت سیاست‌های انگیزشی بورس برای گزارشگری CSR کمک می‌کند و از انتشار گزارش‌های صرفاً نمادین جلوگیری می‌نماید.

مرور تجربیات بین‌المللی و منطقه‌ای در شفافیت گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی

شرکت‌های بورسی

۱. تجربه اتحادیه اروپا: دستورالعمل گزارش‌دهی پایداری شرکتی و استانداردهای اروپایی

اتحادیه اروپا با تصویب «دستورالعمل گزارش‌دهی پایداری شرکتی»^{۱۸} چارچوب الزام‌آوری برای افشای داده‌های پایداری ایجاد کرده است. مطابق این دستورالعمل، شرکت‌های مشمول باید در گزارش‌های سالانه خود اطلاعات کمی و کیفی درباره ریسک‌ها، فرصت‌ها و اثرات زیست‌محیطی و اجتماعی را ارائه کنند. اولین گروه از شرکت‌ها از سال مالی ۲۰۲۴ ملزم به اجرای این دستورالعمل شده‌اند (European Commission, 2023). این ساختار موجب استانداردسازی، افزایش قابلیت مقایسه و سخت‌تر شدن گزینه «اظهارات نمادین»^{۱۹} شده است.

۲. تجربه ایالات متحده: حرکت به سمت استانداردسازی افشای اقلیمی

¹⁸ Corporate Sustainability Reporting Directive — CSRD

¹⁹ greenwashing

کمیسیون بورس و اوراق بهادار آمریکا در سال ۲۰۲۲ پیش‌نویس مقرراتی برای استانداردسازی افشای ریسک‌های اقلیمی^{۲۰} منتشر کرد و در مارس ۲۰۲۴ نسخه‌ای از قواعد مربوط به افشاهای اقلیمی را تصویب نمود. این قواعد شرکت‌ها را به افشای ریسک‌های مرتبط با تغییر اقلیم و بعضی اطلاعات کمی ملزم می‌سازد، هرچند به دنبال چالش‌های قضایی، اجرای برخی اجزاء با پیچیدگی مواجه شده است (SEC, 2022; SEC, 2024). اقدام کمیسیون بورس و اوراق بهادار آمریکا نشان‌دهنده گرایش بازارهای پیشرفته به الزام افشا و دادن اطلاعات قابل اتکا به سرمایه‌گذاران است، هرچند تضادهای حقوقی و سیاسی می‌تواند مسیر اجرا را تحت تأثیر قرار دهد.

۳. نقش بورس‌ها و ابتکارات چندجانبه: SSE و نقش نهادهای هماهنگ‌کننده

ابتکار «بورس‌های پایدار»²¹ به‌عنوان یک پلتفرم همکاری میان بورس‌ها، سرمایه‌گذاران و نهادهای بین‌المللی، نقش تسهیل‌گر در گسترش شفافیت ESG ایفا می‌کند. گزارش‌ها و دستورالعمل‌های بورس‌های پایدار (SSE) به بورس‌ها کمک کرده است تا راهنمایی‌های کاربردی برای شرکت‌های فهرست‌شده فراهم کنند و تبادل تجربه میان بورس‌ها را تسهیل نمایند. این همکاری‌های چندجانبه به همگرایی روی تعاریف، شاخص‌ها و روش‌های افشا کمک شایانی کرده است (SSE Initiative / UNCTAD).

۴. تجارب منطقه‌ای (آسیا و خاورمیانه)

در آسیا برخی بورس‌ها مانند بورس سنگاپور در دهه اخیر گام‌های پیشروانه در تشویق یا الزام گزارش‌دهی پایداری برداشته‌اند؛ در خاورمیانه نیز بورس‌هایی مانند «ابوظبی» و «تداوول» (عربستان) چارچوب‌ها و راهنماهایی برای افشا ارائه کرده‌اند که بر مدیریت ریسک‌ها، مصرف منابع و شفافیت حاکمیتی تمرکز دارد. تجربه منطقه‌ای نشان می‌دهد سازوکارهای بومی‌سازی استانداردها (تطبيق GRI/ESRS با ساختارهای محلی) و ارائه مشوق‌های بازار (شاخص‌های ویژه، تسهیلات انتشار) می‌تواند اثربخشی را افزایش دهد (UNCTAD, 2021).

ارزیابی شفافیت گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌های بورسی ایران

در ایران، شرکت‌های بورسی الزام قانونی عمومی برای ارائه گزارش مسئولیت اجتماعی به شکل استاندارد و کامل ندارند. در سامانه کدال، شرکت‌ها موظف به افشای اطلاعات مالی و اطلاعات مهم برای سرمایه‌گذاران هستند، اما گزارش‌های CSR در ایران غالباً اختیاری و داوطلبانه است. به همین دلیل:

²⁰ Climate Disclosure Standardization (CDS)

²¹ Sustainable Stock Exchanges — SSE

- برخی شرکت‌ها گزارش‌های CSR منتشر می‌کنند، اما این گزارش‌ها ممکن است ناقص، پراکنده یا فاقد ساختار استاندارد باشند.
- هیچ چارچوب اجباری واحد برای محتوا، شاخص‌ها یا معیارهای اندازه‌گیری مسئولیت اجتماعی در بورس تهران وجود ندارد.
- بسیاری از اطلاعات مرتبط با محیط زیست، مسائل اجتماعی یا حاکمیت شرکتی تنها به صورت خلاصه یا محدود ارائه می‌شوند و امکان مقایسه دقیق میان شرکت‌ها دشوار است.

بنابراین، وضعیت گزارش‌دهی CSR در ایران هنوز اختیاری، ناهمگون و با شفافیت محدود است و تحلیل دقیق عملکرد مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها نیازمند تدوین چارچوب‌های ارزیابی مستقل و بومی‌سازی شده است. به همین دلیل در این گزارش، برای سنجش سطح شفافیت و کیفیت افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌های بورسی، از یک چارچوب ابداعی استفاده شده است که بر پایه تطبیق و بومی‌سازی استانداردهای بین‌المللی گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی طراحی گردیده است. این چارچوب به گونه‌ای تدوین شده که هم از پشتوانه نظری و تجربی منابع معتبر جهانی برخوردار باشد و هم با ساختار افشای اطلاعات در بازار سرمایه ایران و سامانه کدال سازگاری داشته باشد. **چارچوب حاضر از نظر منبع، تلفیقی از شاخص‌ها و الزامات مستندات بین‌المللی زیر است:**

ابتکار جهانی گزارش‌دهی پایداری^{۲۲}: تأکید بر جامعیت، مقایسه‌پذیری و مستندسازی داده‌ها در سه بُعد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی.

فدراسیون جهانی بورس‌ها^{۲۳}: شامل شاخص‌های ESG و الزامات افشای داوطلبانه در بازارهای سرمایه.

پیمان جهانی سازمان ملل^{۲۴}: مبتنی بر ده اصل در حوزه‌های حقوق بشر، کار، محیط زیست و مبارزه با فساد.

دستورالعمل‌های سازمان همکاری و توسعه اقتصادی^{۲۵}: با تأکید بر شفافیت، پاسخ‌گویی و رفتار مسئولانه بنگاه‌ها.

با اقتباس از این منابع و بر اساس بررسی وضعیت موجود شرکت‌های ایرانی، شاخص‌های نهایی چارچوب حاضر در ده محور اصلی تدوین شده است که میزان شفافیت گزارش‌های CSR را از ابعاد محتوایی، مالی، فنی و ارتباطی ارزیابی

²² Global Reporting Initiative (GRI)

²³ World Federation of Exchanges (WFE)

²⁴ UN Global Compact (UNGC)

²⁵ OECD Guidelines for Multinational Enterprises

می‌کنند. هر شاخص دارای نظام امتیازدهی سه‌سطحی (۰ تا ۲) است و مجموع امتیازات، سطح کلی شفافیت شرکت را در چهار طبقه (بسیار ضعیف، ضعیف، متوسط، شفاف) تعیین می‌کند.

این چارچوب گرچه طراحی بومی و با شرایط واقعی شرکت‌های بورسی ایران انطباق دارد، اما ویژگی تمایزبخش آن، پشتوانه تطبیقی بین‌المللی است که موجب افزایش روایی محتوایی و قابلیت مقایسه یافته‌ها با استانداردهای جهانی می‌گردد. به‌طور خلاصه، این چارچوب با هدف ایجاد نظام ارزیابی استاندارد و مستند برای گزارش‌های مسئولیت اجتماعی در بورس ایران طراحی شد که امکان تحلیل تطبیقی میان شرکت‌ها و همچنین سنجش روند بهبود شفافیت در سال‌های مختلف را فراهم می‌آورد که براساس آن، گزارش‌های رسمی و صفحات پایداری ده شرکت بزرگ بورسی شامل فولاد مبارکه اصفهان، پتروشیمی زاگرس، هلدینگ خلیج فارس، نیروگاه دماوند، مپنا، گل‌گهر، ملی صنایع مس ایران، چادرمو، سرمایه‌گذاری اعتلاء البرز و بانک ملت براساس چک‌لیست ۱۰ شاخص شفافیت CSR شامل محورهایی چون «کامل بودن محتوا»، «اهداف و استراتژی»، «صحت داده‌ها»، «دسترسی»، «قابلیت مقایسه»، «شفافیت مالی»، «تعامل با ذی‌نفعان»، «ارزیابی اثرات»، «روش‌ها» و «اعتبارسنجی مستقل» مورد ارزیابی قرار گرفت. هر شاخص بین ۰ تا ۲ نمره گرفت و در نهایت سطح شفافیت به چهار طبقه تقسیم شد:

جدول ۲ شماره چارچوب ارزیابی شفافیت گزارش‌های پایداری شرکت‌های منتخب

بازه امتیاز	سطح شفافیت	توضیح توصیفی
۵ تا ۰	بسیار ضعیف	فاقد ساختار گزارش‌دهی؛ اطلاعات CSR وجود ندارد یا بسیار پراکنده و تبلیغاتی است.
۶ تا ۱۰	ضعیف	فعالیت‌های CSR محدود و بدون داده‌های قابل سنجش؛ گزارش‌ها غیرمستند یا ناقص‌اند.
۱۱ تا ۱۵	متوسط	گزارش دارای ساختار نسبی است اما شاخص‌های کمی و ارزیابی اثرات ناقص‌اند.
۱۶ تا ۲۰	بالا	گزارش جامع، شفاف، دارای شاخص‌های کمی، تحلیل اثرات و تأیید مستقل یا عمومی.

این جدول یک چارچوب توصیفی برای سنجش شفافیت و کیفیت گزارش‌های پایداری شرکت‌های منتخب ارائه می‌دهد. در این چارچوب، بازه‌های امتیازی مشخص شده‌اند که هر بازه نشان‌دهنده سطح شفافیت گزارش‌ها است، از «بسیار ضعیف» تا «بالا». توضیح توصیفی هر سطح، ویژگی‌های اصلی گزارش‌ها از نظر ساختار، میزان افشاگری، کمی بودن شاخص‌ها و تحلیل اثرات را روشن می‌کند. این چارچوب امکان مقایسه بین شرکت‌ها را فراهم می‌کند و زمینه‌ای برای شناسایی نقاط قوت و ضعف در گزارش‌دهی پایداری ارائه می‌دهد. نهایتاً، با استفاده از این چارچوب و بررسی ده شرکت منتخب، نتایج زیر حاصل شد:

جدول ۳ شماره نتایج ارزیابی توصیفی گزارشات پایداری شرکت‌های منتخب

ویژگی‌های مشترک	شرکت‌ها	سطح شفافیت
گزارش ساختاریافته با KPI، پوشش کامل ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی، دسترسی عمومی	فولاد مبارکه	بالا (۱۶-۲۰)
وجود ساختار گزارش‌دهی، استناد به چارچوب‌های بین‌المللی، ضعف در افشای مالی و تأیید مستقل	مپنا، مس ایران، خلیج فارس، گل‌گهر	خوب (۱۴-۱۵)
وجود اطلاعات CSR در سایت یا گزارش‌های پراکنده، اما فقدان ساختار واحد و شاخص‌های کمی	چادرملو، زاگرس، اعتلاء البرز، بانک ملت، دماوند	متوسط (۱۱-۱۳)
در شرکت‌های مورد بررسی، هیچ‌یک در سطح بسیار ضعیف قرار نگرفتند؛ اما شرکت‌های کوچک‌تر و غیربورسی معمولاً فاقد هرگونه گزارش مدون هستند.	—	ضعیف (۱۰≤)

در مجموع، میانگین امتیاز کل شرکت‌ها ۱۳.۵ از ۲۰ به دست آمد که معادل سطح متوسط رو به بالا ارزیابی می‌شود. این رقم بیانگر پیشرفت تدریجی اما کند در زمینه شفافیت گزارش‌دهی CSR در ایران بوده و مبین موارد زیر است:

تغییر نگرش مدیریتی: در چند سال اخیر، برخی از شرکت‌های بزرگ بورسی رویکردی فعال به مسئولیت اجتماعی پیدا کرده‌اند. فولاد مبارکه، مپنا و هلدینگ خلیج فارس با انتشار گزارش‌های جامع و پیوسته، به‌نوعی پیشگام این روند شده‌اند.

فقدان استاندارد واحد ملی: اگرچه سازمان بورس در سال‌های اخیر بر گزارش‌دهی غیرمالی تأکید کرده، اما هنوز استاندارد الزام‌آور یا سامانه‌ای مشابه GRI یا ESG جهانی وجود ندارد. به همین دلیل، قالب و محتوا در میان شرکت‌ها ناهمگون است.

فقدان تأیید و حسابرسی مستقل: تقریباً در هیچ‌یک از گزارش‌های بررسی‌شده، تأیید رسمی از نهاد مستقل (سازمان مردم‌نهاد یا شرکت حسابرسی ثالث) دیده نشد. این مسئله اعتبار و قابلیت اتکای داده‌ها را محدود می‌کند.

تمرکز بر مسئولیت اجتماعی سنتی: در بسیاری از گزارش‌ها CSR بیشتر به معنای «خیرات شرکتی» و «کمک‌های اجتماعی» تعبیر می‌شود تا «پایداری کسب‌وکار». مفاهیمی چون اثرات زیست‌محیطی، زنجیره تأمین پایدار و عدالت سازمانی کمتر دیده می‌شود.

ضعف در داده‌های کمی و مقایسه‌پذیر: تنها در چند شرکت (مانند فولاد مبارکه و مپنا) شاخص‌های کمی و روندهای سالانه گزارش شده است. در بیشتر موارد داده‌ها کیفی، توصیفی و فاقد امکان سنجش بین‌دوره‌ای هستند. به‌طور کلی، وضعیت افشای مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های بورسی ایران را می‌توان «در حال گذار از مرحله نمادین به مرحله ساختاری» دانست. شرکت‌های بزرگ در صنایع فولاد، پتروشیمی و انرژی با الگوبرداری از چارچوب‌های بین‌المللی، در حال شکل‌دهی به نظام گزارش‌دهی CSR هستند، اما در سطح کلان، نبود الزام قانونی، ضعف زیرساخت داده و فقدان نهاد ناظر تخصصی مانع پیشرفت منسجم این حوزه است.

برای گذار از وضعیت فعلی به مرحله بلوغ، **تدوین دستورالعمل ملی گزارش‌دهی پایداری** توسط سازمان بورس با اقتباس از ابتکار جهانی گزارش‌دهی پایداری (GRI) و استانداردهای افشای پایداری (IFRS S1/S2)^{۲۶} ضروری است. همچنین پیشنهاد می‌شود واحد حسابرسی اجتماعی مستقل در ساختار شرکت‌های بورسی ایجاد شود تا گزارش‌های CSR از سطح تبلیغاتی به سطح شفاف و قابل ارزیابی ارتقا یابند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در بازار سرمایه ایران، گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی شرکتی هنوز در مراحل تکامل قرار دارد. هرچند روندهای جهانی CSR از جمله ESG، اقتصاد چرخه‌ای و افشای ریسک‌های اقلیمی به تدریج در ایران نفوذ کرده‌اند، اما شرکت‌های بورسی با چالش‌های جدی در این زمینه مواجه هستند و فقدان استانداردهای واحد، باعث دشواری در مقایسه عملکرد CSR بین شرکت‌ها شده و داده‌های ناقص و پراکنده به همراه کمبود اعتبارسنجی مستقل، اجرای گزارشگری شفاف و قابل اتکا را محدود می‌کند. همچنین فرهنگ شفافیت و مسئولیت‌پذیری هنوز به طور کامل شکل نگرفته است و این عوامل موجب ادامه شیوه‌های نمادین و تبلیغاتی در گزارش‌ها و کاهش اثرگذاری واقعی فعالیت‌های CSR می‌شوند (شعبانی و همتی، ۱۴۰۳). با این‌همه بررسی‌های انجام‌شده در زمینه افشای مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در ایران نشان می‌دهد بسیاری از شرکت‌ها هنوز در مرحله ابتدایی توسعه نظام‌مند گزارش‌دهی قرار دارند

²⁶ IFRS S1 – General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information & IFRS S2 – Climate-related Disclosures

و رویکرد این شرکت‌ها به شفافیت اجتماعی و زیست‌محیطی، بیشتر جنبه صوری و محدود دارد. اما بررسی گزارشات مسئولیت اجتماعی شرکت‌های مطرح بورسی مبین روند افزایشی و امیدوارکننده آگاهی طی سال‌های اخیر است. این روند حاکی از آن است که در ایران آگاهی شرکت‌ها نسبت به اهمیت شفافیت، پاسخ‌گویی و سرمایه اجتماعی در حال افزایش است، هرچند هنوز تا دستیابی به استانداردهای جهانی فاصله زیادی وجود دارد.

به‌طور کلی، این یافته‌ها دو نکته کلیدی را برجسته می‌سازند: نخست، نیاز به طراحی چارچوب‌های بومی و منسجم برای گزارش‌دهی CSR متناسب با ویژگی‌های اقتصادی، فرهنگی و نهادی ایران و دوم، ضرورت افزایش الزامات نظارتی و تشویقی از سوی نهادهای بورسی و سیاست‌گذار برای ارتقای کیفیت و کمیت افشاگری‌های اجتماعی و زیست‌محیطی. حرکت در این مسیر می‌تواند ضمن تقویت شفافیت و اعتماد عمومی، به بهبود رتبه حکمرانی شرکتی و سرمایه‌گذاری پایدار نیز منجر شود.

پیشنهاد‌های سیاستی و مدیریتی برای بهبود گزارشگری CSR در شرکت‌های بورسی ایران

با توجه به وضعیت کنونی گزارشگری مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های بورسی ایران، خلأهای نهادی، قانونی و فرهنگی باعث محدودیت در شفافیت و اعتمادپذیری گزارش‌ها شده‌اند. نبود استانداردهای واحد، داده‌های ناقص و پراکنده، و کمبود اعتبارسنجی مستقل، تحلیلگران و سرمایه‌گذاران را در ارزیابی عملکرد واقعی شرکت‌ها با چالش مواجه می‌کند. در نتیجه، اتخاذ اقدامات سیاستی و مدیریتی مشخص و هدفمند ضروری است تا شفافیت واقعی ارتقا یابد، گزارشگری نمادین کاهش یابد و تصمیم‌گیری دقیق و مبتنی بر شواهد برای نهادهای نظارتی و سرمایه‌گذاران تسهیل شود.

در سال‌های اخیر، سازمان بورس و اوراق بهادار نیز تلاش کرده است با اصلاحات نهادی و فناورانه، زیرساخت‌های شفافیت در بازار سرمایه را ارتقا دهد. این سازمان «۱۲ اقدام راهبردی برای ارتقای شفافیت بازار سرمایه» را در دستور کار قرار داده است. این اقدامات شامل به‌روزرسانی دستورالعمل افشای اطلاعات ناشران، توسعه سامانه‌های هوشمند تحلیل داده‌های افشایی، طراحی شاخص‌های نظارت بر حاکمیت شرکتی و ارتقای کیفیت گزارش‌های مالی و غیرمالی است. با این حال، باید توجه داشت هرچند این اصلاحات گامی مهم در جهت تقویت شفافیت بوده‌اند، اما هنوز سازوکار الزام‌آور و استانداردسازی گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی (CSR) در دستورالعمل‌های رسمی بورس دیده نمی‌شود. به بیان دیگر، شفافیت در حوزه مالی پیشرفت کرده، ولی در حوزه اجتماعی و زیست‌محیطی همچنان در سطح داوطلبانه باقی مانده است. از این رو، ایجاد چارچوب‌های اجرایی برای افشای CSR در شرکت‌های بورسی می‌تواند مرحله‌ی بعدی نهادینه‌سازی شفافیت در بازار سرمایه ایران باشد. برای تحقق شفافیت فراگیر در حوزه CSR، لازم

است دستورالعمل اختصاصی افشای اطلاعات اجتماعی، زیست‌محیطی و حاکمیتی تدوین شود. این دستورالعمل باید مبتنی بر چارچوب‌های بین‌المللی شناخته‌شده مانند GRI و SASB باشد تا شرکت‌های بورسی ملزم به ارائه داده‌های کمی و کیفی استاندارد و قابل اتکا شوند. اجرای این اقدامات، ضمن هم‌راستا کردن اهداف سازمان بورس با الزامات بین‌المللی، می‌تواند توسعه فرهنگ پاسخگویی شرکتی، تقویت اعتماد سرمایه‌گذاران و افزایش پایداری بازار سرمایه را به دنبال داشته باشد. برای ارتقای کیفیت و شفافیت گزارش‌های مسئولیت اجتماعی شرکت‌های بورسی، اقدامات جامع و کلیدی دیگری نیز مورد نیاز است که ذیلاً مورد اشاره قرار می‌گیرد:

اولین گام، افزایش انسجام و قابلیت مقایسه گزارش‌ها است. در وضعیت فعلی، بسیاری از گزارش‌های CSR در ایران پراکنده، ناقص یا صرفاً نمادین ارائه می‌شوند و این امر تحلیل مقایسه‌ای و ارزیابی دقیق را دشوار می‌کند. تدوین چارچوب قانونی که شرکت‌ها را ملزم به ارائه اطلاعات شفاف و استاندارد کند، می‌تواند سبب کاهش گزارشگری نمادین و افزایش قابلیت مقایسه بین شرکت‌ها شود.

در مرحله دوم، تسهیل تحلیل و تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و نهادهای نظارتی اهمیت دارد. وقتی داده‌های CSR و ESG به شکل استاندارد و در دسترس قرار گیرند، تحلیل و تصمیم‌گیری برای سرمایه‌گذاران و نهادهای ناظر آسان‌تر می‌شود. برای این منظور، ایجاد یک سامانه مرکزی جمع‌آوری و انتشار داده‌های ESG ضروری است تا همه ذی‌نفعان بتوانند به اطلاعات کامل و قابل اعتماد دسترسی پیدا کنند.

گام سوم، فراهم کردن امکان رتبه‌بندی شرکت‌ها و شناسایی نقاط ضعف و قوت است. با استانداردسازی شاخص‌ها و استفاده از معیارهای کمی قابل اندازه‌گیری مانند مصرف منابع، انتشار آلاینده‌ها و شاخص‌های مالی و عملکرد شرکت‌ها قابل ارزیابی دقیق و سنجش تطبیقی خواهد بود و مدیران می‌توانند تصمیمات مدیریتی خود را بر پایه اطلاعات مستند اتخاذ کنند.

در مرحله چهارم، ارتقای شفافیت و مسئولیت اجتماعی به بهبود تصمیم‌گیری استراتژیک و افزایش اعتماد سرمایه‌گذاران منجر می‌شود. آموزش مدیران و اعضای هیئت مدیره درباره اهمیت CSR و تأثیر آن بر اعتماد بازار و عملکرد بلندمدت، باعث می‌شود مسئولیت اجتماعی از یک فعالیت جانبی تبلیغاتی به بخشی جدایی‌ناپذیر از فرآیندهای تصمیم‌گیری و مدیریت ریسک شرکت تبدیل شود.

گام پنجم، استفاده از حسابرسان مستقل و ارزیابان ثالث است که این اقدام اعتبار گزارش‌ها را افزایش می‌دهد. با تأیید صحت و کامل بودن داده‌ها، ریسک گزارشگری نمادین کاهش یافته و اعتماد بازار به اطلاعات ارائه‌شده تقویت می‌شود.

به طور کلی، این اقدامات نه تنها شفافیت و استانداردسازی گزارش‌های CSR را ارتقا می‌دهد، بلکه زمینه را برای بهبود عملکرد بلندمدت شرکت‌ها و اعتماد سرمایه‌گذاران فراهم می‌کند و شرکت‌های بورسی را به سمت مرحله بلوغ در گزارش‌دهی مسئولیت اجتماعی هدایت می‌کند. اجرای این مجموعه اقدامات، نه تنها موجب افزایش شفافیت واقعی و اعتماد عمومی می‌شود، بلکه بستر یک نظام گزارشگری استاندارد، قابل اتکا و سیاست‌محور در بازار سرمایه ایران را فراهم می‌آورد و امکان تصمیم‌گیری دقیق و راهبردی برای نهادهای نظارتی و سرمایه‌گذاران را تسهیل می‌کند.

منابع

گروسی، م.، همکاران. (1399). *تأثیر افشای مسئولیت اجتماعی بر ارزش بازار شرکت‌های بورسی ایران*. فصلنامه مدیریت مالی، ۱۲(۴)، ۴۵-۶۶.

عسگری، م.، همکاران. (n.d.). *افشای مسئولیت اجتماعی و شفافیت بازار سرمایه ایران*. پژوهش‌های مالی و سرمایه‌گذاری ایران. ولی‌زاده الیجانی، م. & مفاخری باشماق، ر. (1403). *نقش گزارش‌های CSR در دسترسی به منابع مالی شرکت‌های ایرانی*. مجله مدیریت و اقتصاد، ۲۱(۲)، ۱۰۱-۱۲۰.

بانک ملت. (۱۴۰۲). گزارش مسئولیت اجتماعی و پایداری

پتروشیمی زاگرس (۱۴۰۳) گزارش پایداری شرکت پتروشیمی زاگرس.

چادرمولو (۱۴۰۴). گزارش‌های سالانه / گزارش پایداری

توسعه آهن و فولاد گل‌گهر. (۱۴۰۲). گزارش پایداری شرکت توسعه آهن و فولاد گل‌گهر

گروه مپنا (۱۴۰۳). گزارش پایداری.

ملی صنایع مس ایران (۱۴۰۲). گزارش‌ها و اسناد سال مالی / گزارش پایداری

نیروگاه دماوند. (۱۴۰۲). گزارش / اطلاعیه پایداری

سرمایه‌گذاری اعتلاء البرز. (۱۴۰۲). گزارش پایداری.

هلدینگ پتروشیمی خلیج فارس (۱۴۰۲). گزارش پایداری

فولاد مبارکه اصفهان (۱۴۰۲). گزارش پایداری

Benevity. (2020). *Social impact ROI: Measuring business returns from social investments*. Benevity Inc.

Carroll, A. B. (2021). *Corporate social responsibility: Perspectives and practices*. Oxford University Press.

CDP. (2023). *Global environmental disclosure report*. CDP.

CDP. (2024). *Carbon disclosure project database*. CDP.

Coelho, A. (2023). *Corporate social responsibility and shareholder value*. *Journal of Business Ethics*, 185(2), 321-338.

- Deloitte. (2023). *Digitalization of sustainability reporting: Trends and opportunities*. Deloitte Insights.
- Dhaliwal, D., Li, O., Tsang, A., & Yang, Y. (n.d.). *Voluntary nonfinancial disclosure and the cost of equity capital: The role of information asymmetry*.
- European Commission. (2023). *Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)*. European Union.
- GRI. (2023). *Global reporting initiative: Sustainability reporting standards adoption 2023*. GRI.
- GRI. (2024). *Annual sustainability reporting overview*. GRI.
- Gray, R., Owen, D., & Adams, C. (2010). *Accounting and accountability: Changes and challenges in corporate social and environmental reporting*. Pearson Education.
- Groundswell. (2024). *Trends in corporate social responsibility programs*. Groundswell Research.
- Hutton, A., Marcus, A., & Tehranian, H. (n.d.). *Transparency, governance, and market outcomes*.
- Impact ROI. (2019). *Return on social investment: Business benefits from social programs*. Impact ROI Project.
- IFRS Foundation. (2023). *IFRS S1 & S2: Sustainability disclosure standards*. IFRS.
- Ioannou, I., & Serafeim, G. (2025). *The impact of corporate social responsibility on investor decision-making*. Harvard Business School Working Paper.
- KPMG. (2022). *Trends in sustainability reporting 2022*. KPMG International.
- KPMG. (2023). *CSR reporting practices in global markets*. KPMG International.
- KPMG. (2024). *Sustainability disclosure and corporate transparency survey*. KPMG International.
- Lee, D. (2016). *CSR and risk mitigation in capital markets*. *Journal of Corporate Finance*, 39, 112–129.
- OECD. (2023). *Corporate governance and responsible business conduct*. OECD Publishing.
- Outback Teambuilding. (2024). *Leveraging technology in CSR reporting*. Outback Insights.
- Panfinance. (2025). *CSR impact on talent retention and organizational performance*. Panfinance Reports.
- PwC. (2023). *Sustainability reporting in capital markets: Global insights*. PwC.
- SEC. (2022). *Proposed rule: Climate-related disclosure*. U.S. Securities and Exchange Commission.

SEC. (2024). *Final rule: Climate risk disclosure requirements*. U.S. Securities and Exchange Commission.

SSE Initiative / UNCTAD. (n.d.). *Sustainable stock exchanges: ESG disclosure guidance*. United Nations.

UNCTAD. (2021). *Sustainability reporting in emerging markets: Lessons from Asia and the Middle East*. UNCTAD.

UNEP. (2024). *Net Zero commitments and corporate reporting*. United Nations Environment Programme.

Winssolutions. (2025). *EU corporate sustainability reporting directive implementation*. Winssolutions.

World Economic Forum. (2024). *Corporate social responsibility: Trends and best practices*. WEF.